

Teksty oryginalne

Rękopisy, druki i inne formy zdigitalizowanych źródeł archiwalnych lub bibliotecznych, które mogą służyć, jako materiał do ćwiczeń w odczytywaniu pisma niemieckiego, łaciny (lub innych), albo też – po prostu – aby podziwiać kunszt dawnych skrybów i iluminatorów.

Universitätsbibliothek Freiburg

Biblioteka uniwersytecka we Fryburgu digitalizuje historyczne zespoły w ramach wielu projektów naukowych. Wiele z nich nie była do tej pory dostępna w oryginale dla korzystających. Poniżej wprowadzenie i link:

Digitalisierte historische Bestände

Die Universitätsbibliothek Freiburg digitalisiert im Rahmen mehrerer Projekte forschungsrelevante, vielgenutzte oder bislang schwer zugängliche und nur wenig bekannte Teile ihres Altbestandes, um sie über das Internet zur Verfügung zu stellen.

Den Schwerpunkt bilden dabei historische Drucke und Handschriften mit einem direkten Bezug zur Geschichte von Stadt und Universität Freiburg sowie der angrenzenden Regio.

Daneben betreut die UB Freiburg weitere Vorhaben innerhalb der Universität, die auf die digitale Bereitstellung von Spezialbeständen abzielen.

<http://www.ub.uni-freiburg.de/?id=14>

Monasterium.Net

Das virtuelle

Urkundenarchiv Europas

Projekt digitalizacji 284 manuskryptów realizowany przez British Library

<http://www.bl.uk/manuscripts/About.aspx>

Teutsche Academie der Bau-, Bild- und Mahlerey-Künste

Joachim von Sandrart, Nürnberg 1675 / 1679 / 1680

Sandrart.NET

<http://ta.sandrart.net/>

Sigismundus Meisterlin, Augsburgur Chronik, Augsburg 1457

Wspaniałe rękopis z licznymi ilustracjami

Formy pisma niemieckiego

Kapitała rzymska (Capitalis quadrata)

Jako punkt wyjścia przy omawianiu zachodniego pisma europejskiego. Stosowane jako pismo kodeksowe do V w., gdy zastąpiono je uncją. W obiegu bieżącym stosowano oczywiście też kursywę (bardzo niewyraźna).

Minuskuła karolińska

Robimy duży skok, pismo ulegało licznym zmianom, tworzyły się jego odmiany narodowe... Jesteśmy VIII wieku – w cesarstwie Karola Wielkiego stosuje się minuskułę karolińską, która dominowała w Europie do XII w.

Minuskuła dyplomatyczna

Odmiana minuskuły karolińskiej, zwana też dokumentową, stosowana przy spisywaniu dokumentów. Bardzo charakterystyczny krój pisma dokumentów cesarskich i papieskich przełomu tysiącleci.

Gotyk

Początki – na terenie Belgii i północnej Francji w XI w., i do XIII wyparł minuskułę karolińską. W tym samym czasie zawędrował też na teren Niemiec. W Niemczech dominującą rolę pełnił od XIII w. Czystą formę gotyku znajdziemy w piśmie kodeksowym (książkowym), które uległo podziałowi na tzw. rotundę (przeważała w pd. Europie) i teksturę. Należy wiedzieć, że termin "gotycki" nie był stosowany w tym okresie, jest to wynalazek renesansowych humanistów, którzy właśnie w Gotach widzieli typowych reprezentantów barbarzyńskiego średniowiecza.

Tekstura

Gotyckie pismo drukowane wzorowane na średniowiecznym piśmie tekstowym i teksturze kaligraficznej. Zdobyła przewagę w Europie północnej. Ciężkie, ozdobne pismo; wolno się pisało.

Kursywa gotycka

Zwiększająca się dostępność materiału pisarskiego (i umiejętności pisania) wymusiły zmiany w piśmie, które się pochyliło, zaczęły pojawiać się pierwsze

łączenia – wszystko celem zwiększenia szybkości pisania. Jak w poprzednich epokach – obok ładnie zdobionego, używanego do spisywania ważnych, uroczystych dokumentów pisma kodeksowego, stosowano także formę na potrzeby bieżącego obiegu dokumentacji, w ten sposób narodziła się gotycka kursywa (XIII wiek).

Bastarda

Na początku XIV w. doszło do dalszego zróżnicowania pisma, pod wpływem kursywy gotyckiej powstała bastarda łącząca elementy pisma kodeksowego i kursywy.

Fraktura

Postgotycka forma pisma drukowanego (wcześniej rekopisownego). Nazwa pochodzi od łacińskiego frangere – łamać. Fraktura stosowana była aż do XX w. jako w formie druku, nie nazywano już jej pismem kodeksowym, od tej pory można mówić tylko o czcionce drukarskiej. Poza książką występowała tylko jako ozdobna część (pierwsze linie) dokumentów, lub inskrypcji.

Kurrenta

Kurrentschrift, gotische Eckenschrift, Geschäfts- und Bedarfschrift
Od XV w. można mówić o tzw. neogotyku, czyli kroju pisma niemieckiego (deutsche Schrift) – występującego w dwóch postaciach: kurrenty i pisma kancelaryjnego (obydwa jako kursywy). Kurrenta stosowana była w pismach mniej oficjalnych, konceptach, pismach bieżącego użytku.

Pismo kancelaryjne

Bardziej uroczyście było tzw. pismo kancelaryjne (Kanzleischrift) – używane do spisywania dokumentów, ważniejszej korespondencji Jest kontynuacją średniowiecznej minuskuły dokumentowej i bastardy. Forma pośrednia między frakturą a kurrentą. Posiada liczne zdobienia, podwójne łamanie trzonek liter, rombowne przejścia (zakola). Stopiło się z frakturą, tworząc frakturę kancelaryjną, zastępowaną od XIX w. w czystopisach pismem łacińskim.

Szwabacha

Postgotycka forma pisma drukowanego.

Sütterlin

Jedną z reform pisma wiąże się z nazwiskiem Ludwiga Sütterlina, którego nazwisko często błędnie używane jest do określania wszystkich form pisma niemieckiego. Było to pismo prostopadłe, zostało uproszczone oraz otrzymało proporcje 1:1:1 (tak, jak dzisiaj – każda litera mieści się w trzech liniach; wcześniej proporcje były często zachwiane). Obowiązkowo wprowadzono je do programu nauczania szkoły podstawowej (teren Śląska) w 1924 r. Jednak do 1934 r. nie istniała jednolita forma pisma w całych Niemczech (przeważał Sütterlin).

Bibliografia (neografia gotycka, aktoznawstwo)

Opracowania ogólne

1. Bednarczuk E., Graficzny rozwój litery, Warszawa 1956.
2. Bobowski K., Ewolucja pisma neogotyckiego na Śląsku od początku XVI do połowy XX wieku, Wrocław-Warszawa 1992.
3. Bobowski K., O metodach identyfikacji rąk pisarskich w średniowieczu, "Studia Źródłoznawcze" 29 (1985), s. 1-7.
4. Bobowski K., Skróty w piśmie neogotyckim. Na podstawie materiału śląskiego od początku XVI do połowy XX wieku, Wrocław 1994.
5. Ciechanowski K., Wrocławskie wzory pisma z XVI w., "Rocznik sztuki śląskiej" 2:1963.
6. Delbanco H.,: Schreibschule der deutschen Schrift. Eine Anleitung zum selbständigen Erlernen der deutschen Schreibrift, Verlag Bund für deutsche Schrift und Sprache e.V., 2005.
7. Dülfer K., Korn H.E., Gebräuchliche Abkürzungen des 16-20. Jahrhunderts, Marburg 1986.
8. Dülfer K., Korn H.-E., Schrifttafeln zur deutschen Paläographie des 16.-20. Jahrhunderts, bearb. von K. Uhde, Marburg 1998. (inne wydanie: Dülfer K., Korn H.E., Schrifttafeln zur deutschen Paläographie des 16-20. Jahrhunderts, Teil 1-2, 11. überarbeitete Auflage, bearbeitet von K. Uhle, Marburg 2004).
9. Eckhardt H. W., Stüber G., Trumpp T., Thun kund und zu wissen jedermannlich. Paläographie – Archivalische Textsorten – Aktenkunde, Köln 1999.
10. Eis G., Altdeutsche Handschriften, München 1980.
11. Fałęcki T., Tablice do nauki czytania pisma neogotyckiego dla początkujących, Kraków 2000.
12. Gebräuchliche Abkürzungen des 16. – 20. Jahrhunderts, Marburg 2000.
13. Gieysztor A., Zarys pisma łacińskiego, Warszawa 1973.
14. Gieysztor A., Problem karolińskiej reformy pisma, "Archeologia", 5 (1952-1953), s. 155-176.

15. Górski T., Neografia gotycka, t. I-II, Toruń 1972.
16. Górski K., Neografia gotycka. Podręcznik pisma neogotyckiego XVI-XX w., Warszawa 1978.
17. Górski K., Zarys dziejów pisma neogotyckiego w Polsce (od w. XVI), "Archeion", t. 51, 1969, s. 117-126.
18. Górski, K., Neografia gotycka. Podręcznik pisma gotyckiego XVI-XX wieku, wyd. 3, Warszawa 1978.
19. Grun P.A., Leseschlüssel zu unserer alten Schrift, Limburg/Lahn 1984 (wcześniejsze wydanie: Grun P. A., Leseschlüssel zu unserer alten Schrift, Görlitz 1935)
20. Grun P.A., Schlüssel zu alten und neuen Abkürzungen, Limburg/Lahn 1966.
21. Hartmann S., Fraktur oder Antiqua: der Schriftstreit von 1881 bis 1941, Frankfurt am Main 1998.
22. Ichnatowicz I., Nauki pomocnicze historii XIX i XX wieku, Warszawa 1990.
23. Juda M., Pismo drukowane w Polsce XV-XVIII wieku, Lublin 2001.
24. Jurek T., Język średniowiecznych dokumentów śląskich, "Kwartalnik Historyczny", 111 (2004), s. 29-45.
25. Kapr A., Fraktur. Form und Geschichte der gebrochenen Schriften, Mainz 1993.
26. Kapr A., ABC – Fundament zum rechten Schreiben : eine Schriftfibel, Leipzig 1958.
27. Kapr A., Deutsche Schriftkunst. Ein Fachbuch für Schriftschaffende, Dresden 1960.
28. Kapr A., Schriftkunst. Geschichte, Autonomie und Schönheit der lateinischen Buchstaben, 2. Aufl., Dresden 1979.
29. Killius Christina, Die Antiqua-Fraktur Debatte um 1800 und ihre historische Herleitung, Wiesbaden 1999.
30. Madeja J., Elementarze i nauka elementarna czytania i pisania na Śląsku w w. XIX i XX, t. I (1763-1848), t. II (1848-1930), Katowice 1976.
31. Metodyka pracy archiwalnej, pod red. S. Nawrockiego, S. Sierpowskiego, Poznań 1995.
32. Porębski S. A., Paleografia łacińska. Podręcznik dla studentów, Warszawa 1997.
33. Słowiński J., Dawna sztuka pisania a możliwości identyfikacji pisma, w: Kultura piśmienna średniowiecza i czasów nowożytnych. Problemy, konteksty badawcze, red. P. Dymmel, B. Trelińska, Lublin 1998, s. 209-219.
34. Słowiński J., Rozwój pisma łacińskiego w Polsce XVI-XVIII wieku. Studium paleograficzne, Lublin 1992.
35. Sikorski D. A., Anglosasi i wpływy anglosaskie w skryptoriach karolińskich do końca IX wieku (studium paleograficzno-kodykologiczne), Poznań 2005
36. Süß H., Deutsche Schreibschrift. Lesen und Schreiben lernen. Lehrbuch, Augsburg 1994.
37. Szymański J., Nauki pomocnicze historii, Warszawa 2005.
38. Trelińska B., Gotyckie pismo epigraficzne w Polsce, Lublin 1991.
39. Verdenhalven F., Die deutsche Schrift. Ein Übungsbuch, Degener Verlag, 1991.

Neografia niemiecka (metody odczytywania)

1. [Tipps und Tricks zum Entziffern alter Schriften](#)
2. [Deutsche Schrift](#)
3. [Bibliografia w serwisie Dawne pismo](#)

Aktoznawstwo (Aktenkunde), kancelaria nowożytna

1. Degen R, Chorążyczewski W., Kancelarie "władców" polskich XIX i XX wieku. Problemy badawcze, w: Beliculum diplomaticum II Thorunense. Kancelarie władców na ziemiach polskich w średniowieczu i czasach nowożytnych na tle porównawczym, Toruń 2007, s.131-151.
2. Beck Friedrich, Henning Eckart, Die archivalischen Quellen: Mit einer Einführung in die Historischen Hilfswissenschaften, (4. wyd.), Köln, Weimar, Wien 2004.
3. Meisner Heinrich Otto, Archivalienkunde vom 16. Jahrhundert bis 1918. Göttingen 1969.
4. Kloosterhuis Jürgen, Amtliche Aktenkunde der Neuzeit. Ein hilfswissenschaftliches Kompendium, [w:] Archiv für Diplomatik 45 (1999), s. 465 i nast. – [zobacz online](#) – [szczegółowa i bogata bibliografia](#)
5. Eckardt Hans Wilhelm, Stüber Gabriele, Trumpp Thomas, Kuhn Andreas, Paläographie – Aktenkunde -Archivalische Textsorten "Thun kund und zu wissen jedermänniglich", wyd. Historische Hilfswissenschaften bei Degener & Co., 2005. ([fragment opracowania](#))

[\[1\]](#)

[\[1\]](#) Tj. jeśli ktoś bez pozwolenia dowódcy zaciągnie się na służbę do innego wojska (np. innego państwa)